

O nekim tendencijama u doktrini upotrebe vojne sile u Evropi

Uspostavljanje i održavanje ravnoteže između supersila i vojnih blokova u nuklearnim i termonuklearnim sredstvima i sredstvima za njihovo prenošenje (raketni sistemi na kopnu, pod morem i na moru, u vazduhu i u kosmosu) dovelo je do gotovo nerazrešive protivrječnosti — stalnog jačanja i mogućnosti upotrebe vojne sile. Neograničeni rat sa upotrebom svih sredstava za masovno uništavanje očigledno ne može biti sredstvo racionalne politike. To su, izgleda, shvatili i najzagriženiji zagovornici politike sile. Istovremeno, vojna sila i trka u naoružavanju i danas su jedan od najsnažnijih instrumenata za ostvarivanje političkih ciljeva. Protivrječnosti se nastoje rješavati ili bar ublažiti: stalnim održavanjem ravnoteže u nuklearnim sredstvima (instrument međusobnog odvrtačanja, opšteg političkog prestiža i pritiska), jačanjem konvencionalnih snaga i intenzivnim razvojem konvencionalnog oružja radi primjene vojne sile ili prijetnji njome.

Karakteristični pogledi na upotrebu vojne sile u Evropi

U doktrini upotrebe konvencionalnih snaga ispoljavaju se uglavnom slijedeće tendencije: da upotreba prema vremenu trajanja i prostoru bude ograničena (u obliku lokalnih, blickrig ratova, vojnih intervencija i brze »pomoći« unutrašnjim snagama, odnosno vladama koje su vezane za blokovsku politiku i ciljeve). Prema lokaciji takvi ratovi i intervencije se predviđaju (ili izvode) prvenstveno na prostorima van zona vitalnih blokovskih interesa i izvan sporazumno (ili prećutno) priznatih zona i sfera uticaja. Ukoliko bi, zbog nepredviđenih okolnosti i zaoštrenih situacija, došlo do proširenja sukoba u zonama vitalnih interesa, što bi zahvatilo evropsko ili neko drugo ratište ili poprimilo oblik svjetskog rata, konvencionalne snage u tom slučaju treba da budu sposobne da munjevitim operacijama dobiju *prvu bitku* i da potom politika pokuša spriječiti dalju eskalaciju sukoba. No, problem je u tome što svaka strana želi da dobije tu prvu bitku i da postigne stratejsku prednost.

Razumije se da se u takvom prilazu upotrebi vojne sile u političke svrhe stalno nastavlja trka u naoružavanju, u prvom redu u

proizvodnji novih sve kvalitetnijih oružja u čemu ni jedna strana neće da pravi nikakve ustupke. Nalazimo se u periodu kada se trka u naoružavanju i jačanje vojne sile izrazito ispoljavaju u borbi za veći kvalitet (nova tehnološka rješenja za proizvodnju konvencionalnih sredstava i oružja prikladnih za ograničene ratove), a ne za kvantitet. Tako je došlo do proizvodnje novih konvencionalnih (nuklearnih) eksploziva čija je razorna, a posebno uništavajuća, moć žive sile gotovo izjednačena sa taktičkim nuklearnim oružjem.

Problem prostorno ograničenog rata koji bi se vodio konvencionalnim naoružanjem zauzima vidno mjesto u teoriji i značajno utiče na naoružanje i organizaciju oružanih snaga oba bloka, posebno u Evropi. Zašto je Evropa s tog stanovišta preokupacija za obje strane? Odgovora na to pitanje ima više.

Bastioni savremenog kapitalizma poslije SAD su zapadna Evropa i Japan, a u zapadnoj Evropi je najveća koncentracija kapitala transnacionalnih kompanija čije su moćne centrale u SAD.

Sa stanovišta razvijene infrastrukture i mogućnosti izvođenja munjevitih operacija zapadna Evropa je vrlo mala za sadašnju tehniku i za domete taktičko-operativnih sredstava (avijacija i rakete) taj prostor je veoma ranjiv i ograničen.

Opasnost od munjevitog prodora i brzog postizanja strategijskog cilja od snaga Varšavskog ugovora (uz mogućnost izbijanja neograničenog svjetskog sukoba) čini srednje i sjevernoevropsko vojište posebno osjetljivim za zapadni vojni savez. Prisutna je bojazan od opšte konfrontacije i strah od »svršenog čina«, ukoliko bi snage Varšavskog ugovora u jednom munjevitom prodoru izbile na La Manš i forsirale baltičke moreuze.

S obzirom na savremenu urbanizaciju, infrastrukturu i industrijske komplekse na relativno malim prostorima, opasnost od velikih razaranja i ljudskih žrtava, i kada bi se rat vodio konvencionalnim snagama, na evropskim vojištima je izuzetno velika. S druge strane, u Evropi je, na relativno malom prostoru, sučeljena najveća koncentracija vojne sile i najsavremenije ratne tehnike oba vojna bloka. U slučaju sukoba brzo bi zbog toga došlo do opasnog sudara vojne sile i tehnike, a posledice razaranja i žrtava bi bile nesagledive.

Naposletku, ukoliko bi zapadna Evropa pala pod uticaj drugog bloka, bila bi to najveća opasnost za sudbinu savremenog kapitalizma, zbog čega ona i zauzima tako značajno mjesto u politici i vojnoj strategiji SAD.

Rekli bismo da su sve to razlozi zbog kojih je problem izbjegavanja međublokovskog vojnog sukoba i vođenja ratova u Evropi

tako naglašen i aktuelan. Međutim, ipak je teorija i doktrina savremenih operacija na kopnu posebna preokupacija vojnih teoretičara i štabova oba vojna bloka. To istovremeno utiče na dalje kvalitativno jačanje vojne sile u Evropi i trku u naoružavanju, na iznalaženje povoljnijih koncepcija i mogućnosti dobijanja tzv. prve bitke. Paradoks je u tome što se svi time intenzivno bave mada strahuju od takvog toka stvari i žele ga izbjeći. To je očigledna potvrda koliko subjektivne želje i spoznaje nisu garancija da se izbjegnu teške posljedice nastalog stanja, ako se ne uklone uzroci koji ga održavaju. U zapadnim vojnim i političkim krugovima se stalno ističe (vjerovatno i namjerno potencira) povoljniji geostrategijski položaj (mogućnost bržeg dovlačenja snaga iz dubine) i odnos konvencionalnih snaga Varšavskog ugovora.

Kako se i u kojoj mjeri konfrontacija vojnih blokova odražava na njihovu vojno-političku doktrinu?

a) Varšavskog ugovora (SSSR-a):

— očita je težnja i riješenost da se održi nadmoć u konvencionalnim snagama i sredstvima na svim evropskim bojištima, a posebno na srednjem;

— uvođenjem u naoružanje (dijela oružanih snaga u Evropi i onih koje su orijentisane prema Evropi) najsavremenijih oružja i sredstava povećava se njihova ofanzivna moć i mogućnost izvođenja munjevitih operacija;

— u slučaju da vojni konflikt u Evropi bude neizbježan i ako ga druga strana izazove, razmatra se fizionomija munjevitog napada s ciljem da se u jednom ofanzivnom naletu izbije na La Manš i na Sjeverno more i s tih pozicija potom pregovara, odnosno da se spriječi svjetski rat u nadi da SAD ne bi rizikovale nuklearni rat protiv SSSR-a, a time i vlastito uništenje.

Treba podsjetiti da se i natovski orijentisani vrhovi zapadne Evrope plaše takvog razvoja situacije. Mnogi se prisjećaju i nekađašnje De Golove ocjene da SAD ni u najtežem iskušenjima za svoju budućnost ne bi pretpostavile interese Evrope svojim i da Francuska zbog toga mora imati vlastite snage deterenta.

b) NATO (SAD):

— smatra se kao imperativ da NATO mora održavati i stalno kvalitativno jačati snage i sredstva u Evropi, kako bi se održala ravnoteža i u konvencionalnim snagama i da se tako onemoguću munjevite operacije (blickrig) snagama Varšavskog ugovora;

— traži se najbolja organizacija i upotreba oružanih snaga i sredstava kako bi se po svaku cijenu dobila prva bitka, što znači da treba primijeniti strategiju isturene odbrane (ofanzivnim napadnim dejstvima), jer se samo ofanzivnom odbranom ona može učiniti jačom od napada;

— ukoliko se ocijeni da se prva bitka ne bi mogla dobiti konvencionalnim snagama i sredstvima, treba pribjeći selektivnoj upotrebi nuklearnog naoružanja (nuklearno oružje taktičke namjene, po mogućstvu, samo protiv vojnih ciljeva);

— teorija dobijanja prve bitke u slučaju vojnog sudara u Evropi kod vojnih teoretičara u NATO se uzima kao problem *biti ili ne biti*; u protivnom, bila bi izgubljena Evropa ili bi došlo do opšteg, neograničenog svjetskog rata;

— pošto se smatra da su konvencionalne (posebno oklopne) snage NATO u Evropi inferiornije, a mogućnost dovlačenja novih snaga s drugih ratišta iz SAD mnogo teža i sporija nego što je to slučaj sa VU, to se mora parirati: održavanjem jakog i kvalitativno sve spremnijeg dijela oružanih snaga SAD u Evropi; sve boljom organizacijom i tehnologijom prebacivanja snaga sa američkog kontinenta; jačanjem snaga evropskih saveznika; usavršavanjem i proizvodnjom novih, superiornijih oružja;

— budući da je povećanje vojnih izdataka i jačanje oružanih snaga evropskih saveznika NATO vrlo složen politički i ekonomski problem za mnoge članice saveza, osim za Saveznu Republiku Njemačku, to ona ostaje i dalje najvažniji saveznik SAD, a SAD glavni garant i sila odvrćanja.

Vojno-političke doktrine i proizvodnja novih oružja

Kao odraz stanja vojno-političkih odnosa u svijetu, a posebno Evropi, zatim blokovskog shvatanja detanta, suprotstavljenih političkih ciljeva velikih sila i traženja novih metoda i rješenja za upotrebu vojne sile u skladu sa zahtjevima doktrine lokalnih ratova i brzih vojnih intervencija — u oba vojna saveza se odvija sve intenzivnija organizaciona, tehnička i druga modernizacija oružanih snaga. Za istraživanje, projektovanje i proizvodnju takvih oružja sve se više angažuju ogromni kapaciteti. Zapadne sile, prvenstveno SAD, smatraju ili se bar nadaju, da se ogromnim kapacitetima i raspoloživim sredstvima za razvoj nove tehnologije i proizvodnju oružja na tom polju može dobiti bitka sa još uvijek tehnološki zaostalijim i ekonomski slabijim protivnikom. Međutim, vremenski razmak sustizanja (u nekim oružjima i sredstvima i trenutna prednost) suprotne strane

sve je manji, jer je ona bez obzira na opterećenja i žrtve koje nameće ta trka riješena da ne zaostaje.

Iz takvog stanja i pogleda na probleme vođenja konvencionalnog rata u Evropi proizlaze i zahtjevi za nauku i tehnologiju za usavršavanje i razvoj novih oružja. U osnovi, oni se mogu svesti na sljedeće: omogućiti što preciznija i selektivna dejstva po vojnim ciljevima; postići što veće učinke u uništavanju protivničke žive sile uz što manja materijalna razaranja urbanih sredina, kao i manju kontaminaciju prostora kada se radi o nuklearnom oružju taktičke namjene, koja bi ometala njegovo korišćenje sopstvenim snagama; učiniti borbene sisteme što žilavijim i otpornijim na protivdejstva, a posebno na elektronsko ometanje sredstava vođenih raketa i bojevih glava klasičnog i nuklearnog punjenja; da oružja i borbeni sistemi budu što jednostavniji za obuku, transport, nošenje, održavanje i rukovanje; usavršiti sredstva i opremu koja omogućuje noćna dejstva, a time i približno jednak tempo i intenzitet borbenih dejstava i odvijanje operacija u svim astronomskim i meteorološkim uslovima.

Ostvarivanje ovih doktrinarnih i taktičko-tehničkih zahtjeva ogleda se u proizvodnji i usavršavanju novih oružja kojima se eksperimentiše ili se već nalaze u naoružanju svih taktičkih i taktičko-operativnih formacija blokovskih sila. Riječ je o sljedećim oružjima: krstareće rakete s mogućnošću nošenja više bojevih glava i njihovog usmjeravanja na unapred odabrane ciljeve, čija se trajektorija leta prilagođava reljefu vojišta radi postizanja što veće otpornosti na protivdejstva; nuklearna punjenja (bombe i raketne bojeve glave) s umanjenim razornim i kontaminacionim dejstvom i povećanim dejstvom na živu silu (neutronske oružje); novi klasični (nenuklearni) eksplozivi na bazi aerosola i drugi, koji imaju neuporedivo veće zapaljivo i toplotno dejstvo, dok je učinak na živu silu gotovo ravan taktičkim nuklearnim eksplozivima; usavršavanje protivtenkovskih i protivavionskih raketa manjeg kabarića (naoružavanje pješaka), većeg dometa i preciznosti i manje osjetljivosti na ometanje vođenja i samonavođenja na cilj; usavršavanje sistema za vođenje i samonavođenje bojevih glava (bombi, projektila, art. granata) i sistema za osmatranje i dejstva u nepovoljnim astro i meteo-uslovima (na bazi elektronske, laserske i infracrvene tehnike).

Iako se obe strane u teoriji i praksi spremaju za odlučan sudar, ipak ih opasnosti od upotrebe vojne sile odvraćaju od takve odluke i to su kočnice ravnoteže straha. Zato se i traže nekakvi blokovski putevi kompromisa uz održavanje statusa quo, ali uz stalnu tendenciju prestiža i nastojanja da se sopstveni vojno-politički ciljevi

ostvare na neki manje opasan način. Borba za pozicije i sfere uticaja prenijela se na prostore gdje je lakše spriječiti eskalaciju konflikta. Razrađena je i doktrina predstavničkih ratova i taktika za strategiju posrednog nastupanja, čija je suština unutrašnja politička i ekonomska destabilizacija određenih zemalja i potencijalnih žrtava politike imperijalizma, hegemonije i dominacije.

Reperkusije novih doktrina i oružja

Iako je linija vojne konfrontacije (raspored vojne sile i oružja) blokova najizraženija u centralnoj i sjevernoj Evropi gdje bi ograničeni sudar bio najteži i sa nesagledivim posljedicama, u njihovim doktrinama se, kako je rečeno, ne samo ne isključuje već se intenzivno razrađuje i planira i takva mogućnost. Zbog toga je manje moguće isključiti lokalne sukobe i vojna angažovanja raznih vrsta na području južne Evrope. Uostalom, sa stanovišta rata i mira nedjeljiv je postao i cio svijet, pa i Evropa i gravitirajući dio Sredozemlja.

S obzirom na konstelaciju vojno-političkih odnosa i spoljno-političkih orijentacija i kretanja u južnoj Evropi, posebno na Balkanu, te geostrategijski i geopolitički položaj naše zemlje kao nezavisne i nesvrstane — u vojno-političkim doktrinama blokova, a naročito u strategijama supersila, mogu postojati (najvjerojatnije i postoje) varijante i kombinacije upotrebe vojne sile na tom prostoru s manje rizika za eskalaciju do njihove međusobne konfrontacije za razliku, na primjer, od centralne Evrope. S takvim ocjenama i opasnostima od oružane agresije, kao i primjene strategije posrednog nastupanja na raznim prostorima i područjima, pa i južnoevropskim i balkanskim, računa i naša koncepcija i doktrina opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. U kontekstu izloženih teza izgleda aktuelno i relevantno istaći slijedeće.

1) Koncepcija, doktrina i praksa opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ ne mogu polaziti niti polaze prevashodno od tehničkih rješenja i pariranja na prijetnje proizvodnjom i nabavkom isto tako i toliko savremenih tehničkih sredstava. Takva utakmica u tehnici i tehnologiji bila bi unaprijed izgubljena.¹

¹ U posljelatnoj trci u naoružavanju supersila i vojnih blokova taj se proces odvija kao po nekoj spirali — istovremeno kada jedna generacija novih oružja i borbenih sistema ulazi u naoružanje najelitnijih jedinica i svih vidova i rodova, druga savremenija je u eksperimentalnoj proizvodnji (nulta i probne serije), treća je u projektovanju, a četvrta u fundamentalnom i početnom tehnološkom istraživanju. U prosjeku, svakih pet godina nove generacije počinju da smjenjuju prethodne. To, naravno, apsorbuje ogromna finansijska sredstva, naučne i proizvodne kapacitete koje manje zemlje, čak i vrlo bogate, ne mogu izdržati.

Jugoslovenska doktrina odvrtačanja i odbrane u slučaju oružane agresije bazira, prije svega, na vitalnosti i stabilnosti društveno-političkog sistema, na spremnosti svih društvenih subjekata da brane i odbrane sve vitalne i trajne vrijednosti tog sistema i svoje životne interese, bez obzira na cijenu te odbrane. Međutim, kao ni do sada ni ubuduće se ne može niti se zanemaruje i tehnički faktor naše odbrane. Oružane snage, naša nauka i tehnologija, naša politika opremanja i doktrina upotrebe oružanih snaga — moraju biti stalno osavremenjavani i pripremljeni da se ne dopusti ni jednom potencijalnom agresoru da primjeni svoju doktrinu munjevitih operacija na jugoslovenskom prostoru.

Treba imati u vidu da se u političkom deklarisanju vojnih blokova stalno govori o potrebi jačanja odbrane, a svi se, u stvari, pripremaju za napad i razvijaju svoju ofanzivnu doktrinu forsirajući sredstva napada.² Doktrina odbrane SFRJ od oružane agresije predviđa i priprema odbranu na vlastitom prostoru, i to aktivnom napadnom taktikom i operativkom odnosno po načinu izvođenja ofanzivnom strategijom sa tehničkim sredstvima i mjerama koje će onemogućiti ofanzivnu taktiku i doktrinu svakog agresora. Spriječiti munjevite operacije kroz jugoslovensko ratište, dobiti bitku za vrijeme, omogućiti da se cio društveni sistem brzo prestroji na ratni kolosjek, da vodi, ako bi uslijedila agresija s radikalnim ciljevima, dugotrajan iscrpljujući rat — znači dobiti prvu i presudnu strategijsku bitku.

Perspektiva dugotrajnog rata na ovom geostrategijskom prostoru teško bi bila prihvatljiva za bilo kojeg agresora. Rizik od neizvjesnih i teških posljedica za cijelu Evropu i svijet, pa i za unutrašnje odnose zemalja agresije, toliko je veliki da djeluje kao opomena da se u njega niko ne upušta. Za takvu situaciju naše oružane snage, s obzirom na političke i vojne odnose u Evropi, moraju biti permanentno spremne i tehnički opremljene. Rješenja se moraju neprekidno tražiti imajući pri tome u vidu realne opasnosti i tehničke mogućnosti agresora.

2) Pod opštim shvatanjem i sve širem uvjerenju u svijetu da svjetski nuklearni rat treba izbjeći došlo je do izvjesnog zapostavljanja izučavanja problema, mogućnosti i posljedica ograničene, selektivne upotrebe taktičkog nuklearnog oružja, posebno neutronskih bombi i projektila koji mogu biti upotrebljeni i u lokalnim rato-

² Na primjer, neutronska bomba je izrazito ofanzivno (a ne kako se želi prikazati odbrambeno) sredstvo, jer treba da omogući nastupanje vlastitim snagama preko nekontaminiranog prostora.

vima. To posebno u situaciji kada bi se protagonisti lokalnog agresivnog rata prebacili u procjenama (što nije rijedak slučaj i u savremenoj istoriji) i našli se na ivici poraza s većim vojno-političkim posljedicama. Izgleda oportuno ukazati na takvu mogućnost i potrebu većeg angažovanja nauke, teorije i prakse, na izučavanje tih mogućnosti i situacija radi priprema oružanih snaga i društva (političkih, psiholoških, organizacionih i tehničkih) i za takva iskušenja.

3) Suštinski odgovor na strategiju posrednog nastupanja jeste neprekidna borba za političku i ekonomsku stabilnost našeg društva. Funkcionisanje opštenarodne odbrane i društvene samozaštite mora biti takvo da preventivno djeluje protiv svih pokušaja destabilizacije i izvorišta ugrožavanja ustavnog poretka, da se svako žarište ili začeci kriza preduprije ili, ukoliko se to sasvim ne uspije, da se sve društvene snage mobiliju i da takav razvoj čim prije savladaju.

U vezi s tim treba imati u vidu i slijedeće: SFRJ je još uvijek relativno mlada društvena i državna zajednica naroda i narodnosti, mlada socijalna i društveno-ekonomska struktura sa objektivno uslovljenim i postojećim raznim protivrječnostima klasno-socijalnog, idejno-političkog i nacionalnog karaktera, u borbi i krčenju novih puteva ka progresu... »Naše društvo će se svakako morati još duže vrijeme sukobljavati s političkom akcijom snaga neprijateljskih socijalizmu i samoupravljanju koja je uperena protiv samih osnova tog klasnog i političkog sistema«.³

Posmatrane same za sebe, unutrašnje klasno-političke protivrječnosti i snage koje djeluju protiv društvenog sistema socijalističkog samoupravljanja vjerovatno bi bile toliko slabe da bi ih političkom akcijom i neznatnom presijom unutrašnjih organa društvene bezbjednosti i samozaštite mogli onemogućiti u svakoj namjeri. Međutim, u kontekstu i konstelaciji međunarodnih vojno-političkih odnosa i ciljeva spoljnih faktora koji teže uspostavljanju dominacije nad SFRJ, one se moraju uzimati vrlo ozbiljno. U takvim okolnostima one mogu biti, iako fizički i politički slabe, za naše društvo opasan i značajan elemenat u strategiji posrednog nastupanja, pa se kao prema takvima treba i odnositi.⁴

³ E. Kardelj: »Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja«, »Komunist«, Beograd, 1978, drugo izdanje, str. 111.

⁴ U savremenim međunarodnim odnosima i zbivanjima svjedoci smo da se unutrašnje snage u službi tuđina proglašavaju kao autentični predstavnici naroda i progressa, pa u određenim okolnostima dobijaju ne samo političku podršku već i svestranu vojnu pomoć.